

RNE a Catalunya, síntesi històrica

JOAN MUNSÓ CABÚS

64 **Q**ue Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya ha tingut un paper important en el desenvolupament de la ràdio al Principat és un fet –penso– inqüestionable. També és cert que al llarg dels anys –dels anys del franquisme sobretot– l'emissora es beneficià amb escreix d'una situació privilegiada: la de ser el portaveu radiofònic del règim. Però no és menys cert que, tot i gaudir d'avantatges i canongies que no tenien les grans empreses de la competència –com Ràdio Barcelona, Ràdio Espanya o Ràdio Miramar, per exemple–, els professionals de RNE a Catalunya van saber aprofitar molt bé l'oportunitat que se'ls presentà, elaborant no solament una nodrida –i notable– col·lecció de programes interessants sinó fent-ho amb un estil propi, amb una personalitat clarament definida; un estil i una personalitat que, a partir d'un producte de reconeguda qualitat, van connectar ben aviat –i molt fàcilment– amb l'esperit del barceloní de tipus mitjà i, per extensió, del català d'arreu del país. (En aquest aspecte –el de la connexió directa i real amb l'oient– val a dir que RNE a Catalunya ha mantingut sempre un nivell molt alt, molt més alt que l'observat en les emissores centrals de la mateixa xarxa, on l'oficialisme pur i dur ha acabat imposant-se gairebé sempre a la majoria dels esforços que s'han pogut fer per tal d'apropar la ràdio de l'Estat a la realitat immediata del ciutadà del carrer).

Diverses han estat les etapes viscudes per RNE a Catalunya, tant per les circumstàncies del moment com pels graus d'incert i projecció pública de l'oferta. Posats a simplificar l'esquema que pot despendre's d'una aproximació en profunditat a la seva trajectòria, podríem dividir la història de les emissores catalanes de RNE en set grans etapes: la prehistòrica –és a dir, la que va del gener del 1939 fins al juny del 1949–; la de la primera embranzida (1949-1952); la dels anys de la gran expansió (1952-1964); la de l'hegemonia com a primera emissora del Principat (1964-1976); la de la naixença i afermament de Ràdio 4 (1976-1981); la del canvi polític (1981-1984) i la de la dècada dels grans problemes –que començà el 30 de juny de 1984 amb el tancament de Ràdio 5 (la ex-“Radio Peninsular”) i acaba, de moment, amb la situació actual de la casa, sens dubte la més greu de les que s'han viscut a RTVE. A grans trets, penso que aquests són els capítols a través dels quals es pot explicar d'una manera més o menys coherent la història de RNE a Catalunya, una història que, malgrat les zones d'ombra que s'hi poden apreciar, resulta d'una categoria manifesta, d'una riquesa que ni els últims esdeveniments, senzillament lamentables, aconseguen empobrir.

Els primers temps

RNE a Catalunya va néixer el 26 de gener de 1939, amb l'entrada a Barcelona de les tropes comandades pel general Yagüe. Va ser aleshores quan la seva veu –la veu oficial de la ràdio franquista– començà a deixar-se sentir a través de Ràdio Barcelona i “Radio España de Barcelona” (que així passà a denominar-se des d'aquell dia l'antiga Ràdio Associació de Catalunya.)

Fou la “III Compañía de Radio y Propaganda de los Frentes”

—que entrà a Barcelona amb l'exèrcit vencedor— la que facilità els caps i una part del personal de la que seria “Delegación en Catalunya del Departamento de Radiodifusión” —adscria a la “Dirección General de Propaganda de la Subsecretaría de Prensa y Propaganda del Ministerio de la Gobernación”—; amb la companyia esmentada van arribar a Barcelona, entre d'altres, Cipriano Torre Enciso, Gerardo Esteban i Alfonso Banda. (També ho va fer Antonio Tovar, el qual havia assumit la direcció del “Departamento de Radiodifusión” i, per tant, la tutoria de Ràdio Nacional). Dividida en dues àrees —la de programes i la específicament tècnica—, Tovar situà al capdavant de la primera, Torre Enciso i Alfonso Banda, mentre que la segona passà a dependre de Manuel Rico.

La delegació catalana del “Departamento de Radiodifusión”, encapçalada fins al mes d'abril del 1939 pel mateix Tovar, s'instal·là al número 594 de la Diagonal, aleshores Avenida del Generalísimo Franco, edifici que havia ocupat la Direcció General de Radiodifusió de la Generalitat de Catalunya i en el qual s'emplaçà la “Delegación de Seguridad” del nou règim polític. Atès que era als pisos superiors d'aquesta casa on es duïen a terme els interrogatoris policíacs —valgui l'eufemisme—, els crits de dolor dels interrogats van arribar a crear més d'un problema l'hora d'obrir el micròfon. Els aires de tragèdia esgarrifosa, però, assolien el seu grau més alt de patetisme quan algun d'aquells desgraciats —farts de patir— optava per llançar-se daltabaix de l'edifici i el seu cos s'estavellava contra el paviment del pati situat al nivell del pis ocupat per l'emissora. (De l'horror de les txeques dels carrers del Foment, Vallmajor o Sant Elies s'havia passat al de la Diagonal. El domicili i el signe polític havien canviat, però no la pràctica —sinistra— de determinats costums).

Des d'un pobre i reduït habitacle d'aquella casa, que contrastava amb la folgada riquesa del despatx principal, començaren a radiar-se tres butlletins diaris de caràcter local –a un quart de nou del matí, a un quart de dues i a dos quarts de set de la tarda–, que s'enviaven a Ràdio Barcelona i Ràdio Espanya, via telefònica, perquè fossin emesos a través de les seves antenes respectives, situades al Tibidabo i Tres Torres (exactament al carrer d'Àngel Guimerà). Aquests butlletins, difosos també per dos potents altaveus ubicats al balcó de l'emissora de la Rambla, es complementaven amb l'audició dels diaris parlats nacionals de les dues de la tarda –més endavant, dos quarts de tres– i de les deu de la nit.

L'1 d'abril de 1939, quan va finalitzar la guerra, Antonio Tovar i Cipriano Torre Enciso se'n tornaren cap a Madrid. Va ser aleshores quan Alfonso Banda fou nomenat delegat a Catalunya del “Departamento de Radiodifusión”, amb el doble objectiu d'ordenar i controlar les emissores de les quatre províncies catalanes i desenvolupar l'estructura de RNE. Alfonso Banda ocupà aquest càrrec fins al mes de setembre de 1941. Tementat per l'oferta que li va fer Ràdio Espanya –1.500 pessetes mensuals, més l'1 per cent dels ingressos per publicitat– decidí abandonar la “Delegación” i RNE –on només en cobrava 500, més 300 en concepte de despeses de representació–.

Els tres primers locutors amb que comptà l'emissora foren Gerardo Esteban –per a qui el micròfon no va tenir cap secret–, Joaquín Soler Serrano –un xicot de dinou anys que començava a donar la mesura de les seves possibilitats– i María Luisa Moreno de Elorza– “de voz grave y carnosa”, en opinió d'un periodista de l'època–. L'abril del 1939 aquesta última se'n va anar també a Madrid –com varen fer Tovar, Torre Enciso i

companyia–, essent substituïda per María Dolores Martínez –una joveneta que, segons un altre redactor d’aquells dies, s’acostava al micròfon “con la ingenuidad de un infante”. Quan Alfonso Banda s’incorporà a la direcció de Ràdio Espanya, s’emportà amb ell Soler Serrano, mentre que Gerardo Esteban ingressà a Ràdio Barcelona.

De la Diagonal al carrer del Bruc, passant per la Rambla

L’estada de RNE al número 594 de la Diagonal fou curta, atès que la doble data del 28-29 de març de 1939 –la de l’entrada de les tropes de Franco a Madrid– l’emissora ja la va viure al número 8 de la Rambla dels Estudis, ocupant els locals d’ EAJ 15- “Radio España de Barcelona”.

L’àrea dels primers serveis informatius de RNE a Catalunya –la dels anys 1939 i 1940– la componien, entre altres, Juan Zamora Lluís, Joaquín Arnal, Fernando de España, José Martín Díaz, Domingo de Fuenmayor i Rafael de León. Al capdavant d’aquesta redacció hi havia Joaquín Soler Serrano. Es disposà també de diversos col·laboradors –molts dels quals, per cert, treballaven sense cobrar una pesseta–, però no desenvolupaven la seva feina amb la mateixa regularitat que els esmentats.

Entre les primeres ofertes de l’emissora hi van figurar les transmissions d’òpera –des del Liceu– i dels partits de futbol jugats als camps de les Corts i Sarrià, amb els equips del Barcelona i de l’Espanyol com a grans protagonistes. En aquest aspecte, l’esportiu, cal recordar que va ser el 25 de juny de 1939 quan es va fer la primera transmissió d’un partit de futbol, des de l’estadi de Montjuïc: la final de la Copa del Generalísimo entre els equips del Sevilla C. de F. i del Racing d’El Ferrol del Caudillo, esdeveniment que narrà “Paco Balón”,

redactor de RNE i del diari "Solidaridad Nacional". També tingueren una considerable acceptació les vetllades infantils del teatre Tívoli –"Ondas animadas"–, gràcies a les quals Joaquín Soler Serrano i Gerardo Esteban van adquirir una certa notorietat com a pallassos. ("Toti" –Gerardo Esteban– era el beneit de la parella, mentre que Soler Serrano interpretava el personatge de la cara enfarinada, encarregat d'esclafar el company amb la seva sapiència espectacular).

A Alfonso Banda el va substituir l'il·lustre romanista barceloní Martí de Riquer. Ho va fer a títol de cap provincial de la "Vicesecretaría de Educación Popular", l'organisme en què s'integrà la ràdio espanyola en desaparèixer el departament adscrit a la "Subsecretaría de Prensa y Propaganda". La delegació d'aquesta subsecretaria s'instal·là en el número 645 de la Gran Via, a la cantonada amb el carrer del Bruc. Va ser en els dos pisos de l'entresol d'aquesta casa on s'habilitaren les noves dependències dels serveis de RNE a Barcelona, després de deixar la seu provisional de la Rambla. El trasllat es va fer essent ja director de l'emissora Josep Maria Malagelada Mir, en funcions de delegat (nomenat el 1942, al mateix temps que José "Pepín" Pastor substituïa Martí de Riquer al capdavant del departament provincial de Premsa i Propaganda).

Els locutors d'aquella primera etapa dels estudis del carrer Bruc –on es produí, de fet, el veritable naixement de RNE a Catalunya– eren Juan Manuel Soriano, que havia arribat a l'emissora després d'una breu estada a Ràdio Espanya, i Raimundo Bassols, el qual alternava el micròfon amb els estudis de dret, sense pensar encara (se suposa) en la seva futura carrera diplomàtica. Va ser una mica després, el 1945, quan s'incorporà a l'equip –procedent de Madrid– Joan Viñas Bona que retornà a Barcelona amb l'objecte d'impulsar l'organització

i consolidació de l'emissora. D'acord amb aquest propòsit, es van fer gestions per a l'adquisició d'un equip "Brown-Boveri" de 10 quilovats exposat a la Fira Oficial de Mostres del 1947, però els esforços no van quallar. Tot i els intents d'involucrar en l'operació les primeres autoritats de la ciutat, la idea no reeixí. Es va haver d'esperar fins el 1949 perquè RNE disposés de la seva primera emissora, una RCA de 200 vats, l'antena de la qual s'instal·là al terrat del mateix edifici on eren situats els estudis.

6 de juny de 1949, una data important

El 6 de juny de 1949 va ser el dia del gran enlairament. Si fins aquella data l'emissora –sense poder difondre el producte per mitjans propis– havia limitat l'activitat, pràcticament, a la divulgació de butlletins informatius i diaris parlats –cosa que feia, com s'ha dit a través de les altres emissores de la ciutat–, des d'aleshores oferí ja a l'audiència una programació diària contínua que, amb el pas del temps, s'hauria d'imposar com una de les més apreciades no solament pels barcelonins, sinó pels catalans de fora de la ciutat que podien sintonitzar-la. L'èxit es produí de manera immediata, atès que la gent de la casa des del rigor i la qualitat, va saber conrear un sa i alegre popularisme.

La primera música que sortí a l'aire en aquella oportunitat fou la d'un enregistrament de l'orquestra de Louis Levy, amb obres de Cole Porter, en el qual hi figurava una versió espectacular del seu famós "Nit i dia". Aquesta melodia va ser presentada per Maria Esther Jaumot i Jordi Arandes, i posà el disc al "plat" José María Tavera, aleshores muntador musical i també, òbviament, guionista.

Entre les veus d'aquell temps, a més de les esmentades, hi

havia les de Federico Gallo, María Victoria Lucio i Eduard Berraondo, sorgits tots ells del curset que el mes de gener del mateix 1949 havia organitzat Joan Viñas, aleshores cap de programes (el d'Emissions era Juan Manuel Soriano).

Els diaris parlats locals se'ls havien encarregat a Sebastià Sánchez Juan i Jaume Giró, mentre que els responsables de les entrevistes eren Jaime Arias i José del Castillo. La nòmina de col·laboradors anà ampliant-se segons les necessitats. Aquella va ser l'hora dels José Luis Lasplazas, Julio Gallego Alonso, Jaume Ministral Masià –que convertí “El humor y la radio” en una veritable institució–, Antonio Nadal-Rodó, José María Junyent, Guillem Díaz-Plaja, Luis Monreal y Tejada, Rafael Manzano, Antonio Fernández Cid, Juan Ramón Masoliver, etc. Poc després arribaren els primers actors del quadre escènic: Emili Fàbregas, María Victoria Durá, Maribel Casals, Felip Peña i, més endavant, Àngel Gamboa, Jesús Menéndez, Carmen Robles, Ramón Vaccaro ... També figuraren en aquella plantilla Joaquim Serra i Rafael Ferrer, com a assessors musicals.

Entre les primeres coses importants que es van fer als estudis de la Gran Via-Bruc cal recordar la campanya benèfica de Joan Viñas i Emili Fàbregas, el popular “senyor Dalmau” –iniciada el 1948 i finalitzada el 1975–, les sessions del “Teatro Invisible” de Juan Manuel Soriano –la primera de les quals es radià el 4 de setembre de 1949 amb l'obra “En Flandes se ha puesto el sol”, d'Eduard Marquina, adaptada per José María Tavera– i el programa del dissabtes “Fantasía”, creat i presentat per Jordi Arandes i Federico Gallo. Altres títols capdavaners foren els de “Gong”, “Sincérese usted”, “Rumbo”, “Diapasón” i “Perfil”, amb menció especial per a les transmissions d'òpera des del Liceu que feia Jordi Arandes. En el terreny musical s'imposa destacar igualment la creació d'una orquestra de cambra que,

sota la direcció de Rafael Ferrer va fer el primer concert el 30 de setembre de 1949 –amb la soprano Conxita Badia com a solista– i el darrer, a Valls, el 3 de maig de 1955.

La gran expansió

El 27 d'abril de 1950 –dia de la Mare de Déu de Montserrat– començà a funcionar a Montjuïc un nou transmissor Marconi de 5 quilovats –la qual cosa comportà una millora substancial en relació amb el RCA de 200 vats utilitzat fins aleshores– i, dos anys més tard, el 25 de maig de 1952 –vigília del XXXV Congrés Eucarístic Internacional– n'entrà en servei, igualment a Montjuïc, un altre de la marca Thompson. La data va revestir una doble importància, atès que en aquella oportunitat s'inauguraren també els estudis del número 1 del Passeig de Gràcia –al sisè pis–, precisament en el lloc on havien estat ubicades les primeres instal·lacions de Radio Barcelona (amb la diferència que l'antic edifici ocupat per EAJ 1 era el de l'hotel Colón i el de RNE pertanyia –i continua pertanyent– al Banco Español de Crédito).

Un any i gairebé dos mesos després de produir-se aquesta doble circumstància –el juliol del 1953–, Josep Maria Malagelada Mir va ser substituït per Claudi Colomer Marquès, fins aquell moment més vinculat a la premsa que a la ràdio. Sota la seva direcció s'incrementaren les transmissions esportives –iniciades el 1951 per Joan Viñas, amb el posterior concurs de Miguel Angel Valdivieso i, a partir del 1959, de José Félix Pons– i es posà en marxa, el 24 de setembre de 1954 –festa de la Merçè– l'anomenat “programa local”, emès des dels vells estudis de la Gran Via-Bruc a través de la petita RCA de 200 vats, fora de servei des de la inauguració del la Marconi de Montjuïc. Gràcies a aquestes noves emissions –que passà a dirigir Jordi Arandes– es donaren a

conèixer veus com les de Maruja Fernández, María Esther Perot, el ja esmentat José Félix Pons, etc.

El fet que RNE complís al peu de la lletra amb el que se suposava que era la seva funció principal –com ara narrar, a través de la veu de Federico Gallo, l'arribada al port barceloní del cèlebre “Semíramis” (el 2 d'abril de 1954), amb 286 repatriats de Rússia a bord–, no fou obstacle perquè, un altre dia, difongués als quatre vents els cinc gols esplèndids que li va marcar a l'equip italià del Bolonya una selecció catalana, amb Kubala i Di Stefano, en un partit organitzat amb la idea de recaptar diners per a les beques dels alumnes de l'Escola de Periodisme. Que l'emissora feia l'impossible per tal de desmarcar-se de l'aparell oficial ho demostra el primer premi Sant Jordi de cinema atorgat a la pel·lícula espanyola “Calle Mayor”, de Juan Antonio Bardem, personatge no gaire ben vist en les altes esferes governamentals de l'època. (Així s'explica, per exemple, que les relacions de l'emissora amb les autoritats de la ciutat no excedissin els límits del protocol més fred i estricte).

Luis Ezcurra substituï Claudi Colomer Marquès l'1 de març de 1958. Quatre mesos després, pel juliol, es produïren dos esdeveniments dignes de menció: l'estrena de la primera emissora de freqüència modulada, el dia 18 –en la qual debutaren com a locutors Roser Espinosa de los Monteros i Manuel Rato– i el 19, la col·locació de la primera pedra d'un edifici singular: el del Festival de la Cançó Mediterrània, certamen que durant nou anys aplegà a Barcelona els artistes més representatius del món de la cançó lleugera.

Sota la direcció de Luis Ezcurra (1958-1964) es van fer moltes coses; entre d'altres, la posada en marxa de Ràdio Europa núm. 2, aventura que, sense arribar a consolidar-se en la

mesura prevista, va servir, com a mínim, per posar de manifest la capacitat imaginativa de l'equip conduït per Ezcurra. Radio Europa núm. 2, nascuda amb aquest indicatiu el 20 d'agost de 1960, utilitzà la Marconi de 5 quilovats que havia quedat fora de servei l'abril d'aquell mateix any, en substituir-la per la Thompson de 25. La idea de mantenir una programació més o menys paral·lela a la coneguda com a “primera emissora” –criteri que ja havia fet impulsar sis anys abans l'anomenat “programa local”– determinà la creació d'aquesta Radio Europa núm. 2. El distintiu no resultà gaire encertat, com es va veure ben aviat, tota vegada que Ràdio Europa núm. 1 es mobilitzà ràpidament per impedir la continuïtat de l'emissora que amb aquesta denominació incorria, al seu parer, en una competència fora de lloc.

D'aquí ve que, poc després, desaparegués Ràdio Europa núm. 2 per convertir-se en la “segona emissora de l'ARE” (“Agrupación Radiodifusora Española”) i, unes setmanes més tard –arran de la desaparició d'aquest organisme el 1960–, en el Segon Programa de RNE a Barcelona.

Aquesta segona emissora deixà d'existir el 1964, en produir-se la doble inauguració del poderós Centre Emissor del Nord-Est (el 24 d'abril) i del nou canal de FM (el 18 de juliol), instal·lats, el primer, a Palau de Plegamans i el segon, al cim del Tibidabo. Fou aleshores, arran d'aquest nou canvi, quan la vella Marconi de 5 quilovats utilitzada per Ràdio Europa 2, i les que la van seguir, passà a la condició de reserva de la Thompson que vehiculava la programació de l'anomenada “emissora comercial de Catalunya”, la futura Ràdio Peninsular

En una mostra breu dels espais d'aquella època hi haurien de figurar la sèrie de “Perry Mason en la radio”– dirigida per Juan Manuel Soriano–; “Tarjeta de visita”, presentada por Federico

Gallo; “Silencio, radiamos”, una delicadesa d’Adolfo Marsillach –el qual, satisfet de la seva nova estada a la ràdio, repetiria posteriorment amb una altra sèrie: “Cartas a mi amigo Adolfo”, elaborada amb la complicitat de José Joaquín Marroquí y Juan Manuel Soriano–; “Aquí, Cataluña”, una notable aportació d’Antoni Serra, compartida en aquesta oportunitat amb Josep Maria Espinàs; “El mundo rueda”, de Xavier Foz i companyia i, per descomptat, la popular “Fantasía” de Jordi Arandes i Federico Gallo, espai en el qual hi intervingueren també dues locutores d’excepció: Maruja Fernández i Maria Matilde Almendros.

De tota manera, potser el més destacable del pas de Luis Ezcurra per la direcció de RNE a Barcelona, a més de la introducció de la publicitat en els programes, a partir del 1958, fou que l’emissora assolí la personalitat que l’hauria de distingir en endavant, a través d’una oferta que agermanaria intel·ligentment el rigor amb la popularitat. Va ser aleshores quan RNE a Catalunya es trobà ella mateixa, possibilitant-ne així la gran expansió.

Anys d’hegemonia

La línia d’ascensió progressiva iniciada durant el període de Luis Ezcurra s’afermà amb l’arribada de Jordi Arandes. L’estil imposat per Ezcurra trobà en Arandes no solament un continuador eficaç, sinó la persona idònia per millorar el que s’havia obtingut fins aleshores. D’aquesta manera es van arrodonir els programes, es van multiplicar les transmissions, tant a nivell local com nacional i internacional, i es va accentuar l’interès per la imatge exterior de l’emissora.

Durant la primera etapa d’Arandes com a director –que començà el 23 d’abril de 1964– s’inauguraren els ja esmentats

equips de FM instal·lats al Tibidabo i s'inicià el període de Ràdio Peninsular, l'1 de gener de 1966. (La primera emissora de Ràdio Peninsular –la de Madrid– va començar a emetre amb aquest indicatiu el mes d'abril del 1960, des d'uns estudis instal·lats al Passeig de la Habana). No cal dir que amb l'aparició de Ràdio Peninsular s'afermà extraordinàriament la projecció pública de RNE a Catalunya, gràcies a l'atractiu dels seus programes capdavanters –"La nueva frontera", "¡Hola, buenos días!", "Gran mercado", "En profundidad", "Parlem-ne", "Día D, Domingo", "A toda radio", "Rock en la noche", etcètera– i a la personalitat dels seus responsables: Joaquín Soler Serrano, Fernando Rodríguez Madero, Andrés Caparrós, José María Durán, Antoni Serra, Juan Antonio Fernández Abajo, Luis del Olmo, Àngel Casas ...

La primera etapa de Jordi Arandes com a director finalitzà el mes de febrer del 1972, en ser substituït per Juan Antonio Alberich, un enginyer de telecomunicacions nascut a Tortosa que, abans i després del seu pas per Barcelona, assumí a RTVE funcions diverses i de singular responsabilitat. Amb Alberich de director l'oferta de l'emissora no va minvar gens ni mica, però tampoc va progressar. Amb el retorn d'Arandes, el juliol del 1974 –aleshores com a director-gerent–, les emissores de RNE a Catalunya recobraren la magnificència d'anys anteriors; no perquè Alberich hagués estat un mal director –que no ho va ser, en absolut, sinó perquè la multiplicitat de càrrecs que li van caure al damunt –entre ells el de delegat del "Ministerio de Información y Turismo"– l'abocà a una inevitable i sempre enutjosa dispersió de forces. A partir de l'estiu del 1974 la "carta" radiofònica de la casa s'amplià –o modificà– amb "plats" de les característiques i "sabors" de "A debate", d'Antoni Serra; "Ibérica Exprés", de

Luis del Olmo; “Cara a ciudad, cara a la provincia”, de José María Durán i José Luis Agudo; “Vivencias”, de José Ferrer; “¿Conoce Barcelona? ”, de Joan Lluch; “Rock en vivo”, d’Àngel Casas –amb Constantino Romero com a presentador–; “Perfil humano de un político”, de Pere Vidal Naco; etc.

Una de les grans novetats d’aquella etapa va ser la de l’increment dels espais en català, dels quals podem recordar: “De tot arreu”, de Xavier Foz; “Lliçons de català”, amb Esteve Bassols i Maria Matilde Almendros; “Imatges barcelonines”, de Celestí Martí Farreras; “Novel·la”, espai seriat a cura de Ricard Palmerola i Lluís Quinquer; “Curs de català parlat”, elaborat per un equip de lingüistes coordinat per Rosa Victòria Gras; “Paraules de sempre” ...

Fou també a partir del 1974 quan s’accentuà la promoció de diverses facetes de la vida cultural mitjançant la creació de certàmens i premis que, de fet, venien a ser com una extensió dels programes especialitzats en cadascuna de les matèries tractades. Així, a part del manteniment dels clàssics “Sant Jordi” de cinema –i de continuar atorgant cada any la medalla al cantant jove més destacat de la temporada d’òpera del Liceu–, es crearen quatre nous guardons: els “Galena” de moda, “L’àlbum català de l’any” –seleccionat entre els millors discos produïts a casa nostra–, els “Joaquim Serra” de sardanes i el de “La Dida”, reservat a la millor novel·la catalana original.

No obstant, potser el més noticable d’aquella etapa –per la seva significació– va ser la creació de Ràdio 4, la primera emissora barcelonina que després de la Guerra Civil s’expressà íntegrament en català.

El naixement de Ràdio 4

Atès que de Ràdio 4 ja en parla Montserrat Minobis, jo em limitaré aquí a fer esment de com es produí el veritable naixement d'aquesta emissora; si més no per recordar com, a vegades, l'oportunitat –una simple i fugissera oportunitat –pot fer viable el projecte més difícil i, aparentment gairebé impossible.

Recordo el moment amb una nitidesa absoluta. Rafael Ansón –aleshores director general de RTVE–, Jordi Arandes, Manuel Moralejo, Francisco de P. Belbel, Josep Pacual i jo erem asseguts a l'entorn de la taula rodona d'un dels petis i acollidors salonets de l'elegant Via Veneto. Al final del dinar que ens havia reunit amb Ansón, després de parlar de qüestions diverses i aprofitant un moment que la conversa s'havia fet agradablement distesa, vaig intentar que Ansón es pronunciés d'una manera concreta sobre la petició (feta per Arandes) d'una emissora de ràdio en català. Fins aquell instant el director general s'havia mostrat molt receptiu a tot el que se li proposà, però no s'havia compromès a donar-nos cap data per començar a treballar en el projecte de la futura Ràdio 4. D'aquí ve que, a tomba oberta, amb l'atreviment gairebé insolent de qui tracta de caçar una peça que és a punt d'escapar-se-li viva de les mans, li vaig dir de sobte: “Director ¿para cuándo la emisora en catalán?” Ansón no contestà. Es limità a mirar-me amb els seus grans ulls de noi entremaliat –que continuaven essent vivíssims darrera els vidres d'unes ulleres de muntura grossa–, assajà quelcom de semblant a un mig somriure –d'una vaguetat clarament política–, però no va dir res. Això sí, s'alçà de la cadira i amb un escarit “perdonad un momento” sortí del salonet, retornà al cap d'una estona, més llarga que curta, s'assegué novament a la taula i, com intentant continuar la

conversa a partir del moment que s'havia absentat, digué amb tota naturalitat: “¿Qué me decías?” Jo, amb una senzillesa que volia assemblar-se a la seva, vaig repetir la pregunta: “Que ¿para cuándo la emisora en catalán?” En aquella ocasió sí que hi va haver resposta. Fou breu, concisa i tallant: “Para el lunes”. Òbviament ens deixà desconcertats. Esperàvem qualsevol mena de contestació menys aquesta.

Va ser aleshores, sense haver-nos refet encara de l'impacte, quan Ansón ordenà Arandes que el dilluns següent, a les vuit del matí –Ansón és home que acostuma a matinar–, li presentés un estudi econòmic de la nova emissora, inclosa la programació. La primera batalla semblava haver-se guanyat. Però les sorpreses –i els ensurts– no acabaren aquí. Poc després, precisament quan començaven a remetre els efectes de la rèplica del director general a la meva pregunta, es plantejà un terrible problema. ¿A través de quin canal s'hauria d'operar? En això Ansón va venir a dir-nos que ens apanyéssim, que resolguéssim la papereta com Déu ens donés a entendre. No cal dir que a partir d'aquell instant les nostres mirades varen confluïr automàticament en Manuel Moralejo, responsable màxim de l'alta freqüència a la zona de Catalunya. Quan Moralejo parlà de la possibilitat d'utilitzar una petita emissora de FM d'un quilovat que es trobava emmagatzemada, mig perduda, no recordo on, vàrem veure el cel obert, ja que aquest era, de fet, l'únic vehicle que podia facilitar d'una manera immediata la difusió de la que hauria de dir-se Ràdio 4. Un quilovat, tot i multiplicant-se per cinc a la sortida d'antena –segons els tècnics–, no era, ni de bon troç, la potència que desitjàvem per a l'emissora dels nostres somnis, però per allò que –com es diu en castellà– “más vale pájaro en mano que ciento volando”, ens vàrem acollir al suggeriment de Moralejo

amb la fermesa i la gratitud del naufrag que s'agafa a la taula que pot propiciar la seva salvació.

Finalitzat el dinar –profitós al cent per cent, com pot veure's– ens vàrem preguntar el motiu pel qual Rafael Ansón s'havia absentat del menjador, arran d'haver-li fet aquella pregunta entre ingènua i compromesa. Després vàrem saber que havia trucat per telèfon a Madrid, tractant de trobar la resposta oportuna a la nostra demanda. ¿Amb qui va parlar? Amb Andrés Reguera Guajardo –ministre d'Informació i Turisme– i amb el mateix Adolfo Suárez, president del Govern des de feia només un mes.

Aquell llarg cap de setmana, un cap de setmana que s'inicià el dimecres 4 d'agost del 1976 –el dia de la reunió amb Ansón– i acabà el diumenge al migdia –quan li vaig lliurar a Arandes el “dossier” sol·licitat–, resultà per a mi certament esgotador; esgotador però a l'ensem gratificant, tota vegada que, per primer cop, s'albirà de debò la possibilitat de comptar novament al país amb una emissora que parlès en català; circumstància que es produí oficialment el 13 de desembre d'aquell mateix any.

Arriba el canvi (polític)

El 3 de març de 1981 finalitzà el segon període de Jordi Arandes com a director de RNE a Catalunya. Per a substituir-lo fou nomenat Ricard Fernández Deu, un home jove amb llarga experiència davant del micròfon. Amb Fernández Deu –a pesar de la brevetat del seu mandat, només nou mesos– nasqueren alguns programes interessants, com “Cataluña, ahora”, de J.A. Fernández Abajo; “¡Buenos días!”, de Pepe Navarro; “Vamos de radio”, de Luis Arribas Castro; “Debate” i “Opinión pública”, d'Alfred Rexach; “De bona lluna”, de

Maria Gorgues ... Però en un període de temps tan curt és pràcticament impossible fer grans coses. El 12 de desembre del mateix 1981 un veterà adobat en la fragor de mil batalles radiofòniques, Josep Lluís Surroca Partdesaba, rellevà Fernández Deu, el director més jove que havia tingut RNE. Amb Surroca –l’etapa del qual coincidí amb l’arribada del canvi polític auspiciat pels socialistes de Felipe González–, Ràdio Peninsular, rebatejada aleshores com a Ràdio 5, continuà visquent temps d’inseguretat –com havia succeït en l’època del seu successor immediat–. Però també com llavors se salvà del tancament, circumstància que no sorprèn massa coneixent les habilitats de Surroca en matèria de pactes i avinences. No obstant, el moment fatídic –el de la pèrdua de l’emissora que fins aquell instant havia estat, per definició, la veu de RNE a Catalunya– arribà de manera inexorable el 30 de juny de 1984, un any i cinc mesos després del reemplaçament de Surroca.

Xavier Foz Sala es convertí en director l’11 de gener de 1983. Sota el seu guiatge s’ampliaren a vint-i-quatre les hores d’emissió de Ràdio 4, coincidint amb la posada en marxa d’un nou equip de 5 quilovats –estereofònic–, el qual relegà el primitiu d’un quilovat a la situació de reserva per a casos d’emergència. També s’inaugurà –el juliol del 1986– l’emissora de FM de Rocacorba (Girona), fet que suposà una notable ampliació de l’abast de Ràdio 4.

De l’època de Xavier Foz poden citar-se com a programes sobresortints “Antena matinerà”, de Joan Grau; “Cafè exprés”, de Joan Barril; “Parlem-ne”, de Joan Lluch; “Catalunya pam a pam”, de Montserrat Minobis; “Tribunal popular”, amb Alfred Rexach, Joan Lluch i Joan Barril; “La noia de la nit”, d’Anna Lafau ... Dels parlats en castellà, produïts a Barcelona per a la xarxa nacional de Ràdio 1, cal recordar “Tren de medianoche”,

de Josep Miralles i Jorge López Pedrol; “La buena semana”, d’Enric Lloveras; “Fuera dudas”, de Joan Ramon Mainat; “La bisagra”, de Xavier Sardà, etc.

Des de l’11 de gener de 1983 –data en què, com s’ha dit, prengué possessió del càrrec– fins al 5 d’octubre de 1987– dia del seu acomiadament com a director–, Xavier Foz visqué moments feliços i d’altres que no ho foren tant, com és de suposar. Si bé és cert que va haver d’enfrontar-se a una situació tan delicada –i desagradable– com la del tancament de Ràdio 5, no ho és menys que celebrà amb la brillantor que corresponia el desè aniversari de Ràdio 4, probablement el millor record que té Foz del seu pas pel despatx de director de l’emissora.

La desaparició de Ràdio 5 va resultar veritablement dolorosa. “No cal dir –ha escrit Foz– que el tancament es va executar amb l’oposició de tots els treballadors de la casa, de mi mateix ... i dels oients, els quals manifestaven per antena la seva sorpresa i la seva disconformitat amb la mesura. Crec que malgrat les raons legals que justificaven la clausura –Ràdio 5 ocupava una freqüència que no li corresponia–, hi havia altres sortides per evitar una acció que, certament, fou traumàtica”. Més endavant –el 1989–, com a conseqüència de la fusió de RNE amb RCE (“Radiocadena Española”), Ràdio 5 tornà a emetre, però com a xarxa nacional, no com a emissora específicament barcelonina, como ho havia estat l’antiga, hereva directa de l’entranyable Ràdio Peninsular.

82 Pràcticament un any abans de la desaparició de Ràdio 5 –el 18 de juny de 1983– començà a emetre Catalunya Ràdio. De moment, malgrat aquesta circumstància, no semblava que l’hegemonia de Ràdio 4 pogués veure’s afectada. Però no va ser així, atès que, de mica en mica, l’oferta de l’emissora de la Generalitat anà quallant entre l’audiència en proporció directa

amb la millora dels programes i una constant ampliació de les seves possibilitats tècniques; una política que contrastà obertament amb la debilitació cada cop més accentuada de Ràdio 4, víctima d'una situació que s'aniria fent més i més precària a mesura que passessin els anys.

Temps de foscors i d'inquietuds

El 5 d'octubre de 1987 RNE a Catalunya acollí com a director Andreu Manresa i Montserrat, un mallorquí de Felanitx que, després de ser cap de premsa del govern autonòmic balear i d'exercir com a responsable màxim de l'emissora de RNE a "ses illes", arribà a Barcelona amb el bagatge d'una sòlida experiència periodística, l'autoria de dos llibres –"Joan Estelrich, obres essencials" i "El rey y Mallorca"– i el compromís d'ampliar els horitzons d'una casa que, després d'haver perdut la seva gran emissora en castellà, no acabava de trobar el remei per enfortir degudament la que s'expressava en català (per bé que alguna enquesta d'ordre interior volgués fer veure el contrari).

Coincidint amb el període d'Andreu Manresa es produïren algunes novetats tècniques en l'àrea de l'alta freqüència: la inauguració de tres nous emissors. El primer es posà en marxa al Montgrós (El Garraf), el 3 de març de 1989. El segon fou certament important, ja que amb la instal·lació al Tibidabo d'un equip "Cemtys" de 10 quilovats, triplexat, es possibilità l'arribada del senyal de Ràdio 4 a les comarques del Baix Llobregat, Maresme, Vallès Occidental i la zona sud del Vallès Oriental. El tercer emissor, de 5 quilovats fou el situat a Alpicat (Segrià), amb el qual s'assegurà el cobriment d'aquella comarca i el de les Garrigues, l'Urgell, la Noguera i la Segarra. Aquesta última millora s'estrenà el 8 de juny del mateix 89, vint-i-un

dies després d'haver entrat en funcionament el nou complex tècnic del Tibidabo. (En una etapa posterior a la de Manresa s'instal·laren altres emissors a l'Alt Urgell, la Vall d'Aran i Andorra).

Pel que fa als programes d'aquell moment, podem rememorar títols i noms com aquests: "Ara per ara", d'Enric Frigola; "Cul de sac", d'Elvira Altés; "A cop d'ull" i "El gran matí", de Xavier Foz; "Plàstic", de Tinet Rubira ...

El 14 de març de 1990 Andreu Manresa se'n tornà cap a Mallorca, passant a ocupar el seu lloc Antoni Traveria, fins aquell moment cap dels serveis informatius de l'emissora. L'etapa de Traveria encara va ser una mica més curta que la de Ricard Fernández Deu –vuit mesos i mig–. No és, doncs, gens estrany que del seu pas pel gran despatx (radiofònic) del número 1 del Passeig de Gràcia no n'hagi quedat pràcticament res.

El penúltim director de la casa, fins ara, ha estat Ramon Font. Prengué possessió del càrrec l'1 de desembre de 1990, al dia següent que el deixés Traveria. De tracte amable i d'una correcció exquisida, Ramon Font i Bové –lleidatà de Cervera– entrà a RNE amb la discreció elegant de qui prefereix l'escoltar al parlar. Móvent-se entre la prudència i la reflexió, començà a treballar amb la reserva de la persona que camina de puntetes per no incomodar ningú. Font era perfectament conscient que el seu pas per la casa no seria precisament un camí vorejat de roses. Però acceptà el repte, posant-se al servei dels qui, com ell –Jordi Garcia Candau, Fernando G. Delgado i, després Diego Carcedo–, s'havien compromès en una operació que (etiquetada oficialment com a "plan de viabilidad económica") havia de repercutir profundament –i dolorosament– en el futur més o menys immediat de RTVE. És evident que la comesa de

Font no va tenir res de còmode –per aquest i altres motius–, però també és cert que, dins del que cap, se'n sortí força bé, ja que un imprevist enfrontament amb Diego Carcedo per una qüestió de naturalesa catalanista –sorgida arran de la posada en marxa de l'anomenada Ràdio Olímpica–, li suposà la destitució; un cessament tan oportú com beneficiós, atès que li estalvià haver de continuar amb l'operació de reduir la plantilla de RNE a Catalunya en un seixanta per cent, un veritable trauma –a nivell professional i humà– que ha hagut d'assumir el seu successor, Josep Maria Balcells, nomenat director de l'emissora el 14 de setembre de 1992.

Aquesta papereta damunt la taula i el futur incert que plana sobre Ràdio 4 fan dels temps d'ara, evidentment, temps de foscors i inquietuds per RNE a Catalunya. O així m'ho sembla. En qualsevol cas, però, el futur encara s'ha d'escriure.